

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi
Bünyesinde Yapılacak Türkiye'nin Evrensel Periyodik İncelemesi (EPI 4. Döngü) için
**Çocukların İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de Çocuk
Yaşta Evlilikler Paydaş Raporu**

Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği; 2008 yılında kurulmuştur. Dernek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, cinsiyetçi, sağlamcı, türcü, ırkçı ve homofobik tüm ayrımcı kalıp yargıların kadınların ve kız çocukların yaşamına etkilerini görünür kılmak amacıyla; eşit, kapsayıcı ve erişilebilir nitelikli eğitim hakkı, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerle mücadele, hak temelli medya okuryazarlığı başta olmak çeşitli konularda ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar yürütmektedir.

Kadına Özgürlük ve Eşitlik Derneği; 2015 yılında kurulmuştur. Dünyada ve Türkiye'de kadınların ve LGBTİ+'ların hakları başta olmak üzere yaşamın her alanında dezavantajlı kişilerin haklarını savunmak, hayata geçirmek, ulusal ve uluslararası anlaşmalar ışığında kadın-erkek eşitliği sağlanıncaya kadar, her türlü ayrımcılığın giderilmesi için çalışmalar, eğitimler, kampanyalar düzenlemek, stratejiler geliştirmek ve projeler yürütmek amacıyla çalışmaktadır.

Katre Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği; 2019 yılında kurulmuştur. Kadınlar ve LGBTİ+'lar için patriyarkaya dayalı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve ayrımcılığın sonlandırıldığı, fiziksel şiddet başta olmak üzere tüm şiddet türlerinin ortadan kalktığı, kadınlar ve LGBTİ+'ların ekonomik kaynaklara eşit bir şekilde ulaşabildikleri, adalete erişimin herkes için mümkün olduğu bir Türkiye hedefi için çalışmaktadır.

Roman Hakları Derneği; 2014 yılında kurulmuştur. Türkiye'de Roman toplumunun temel haklara toplumun diğer kesimleri ile eşit erişiminin sağlanması, Romanların hayat standartlarının yükselmesi, hak bilincinin artması, ekolojik dengenin korunduğu sağlıklı-güvenli bir çevrede yaşaması, kamu yönetimleri, yerel yönetimler özel kişi ve kuruluşlarca sunulan hizmetlerden eşit-eşdeğer adil yararlanabilmesi amacıyla çalışmaktadır.

Yöntem

"Ayrımcılığa Karşı Ağ - Eşitlik İzleme Merkezi" üyesi Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler odağındaki tavsiyelere dair özgün veri ve değerlendirmeleri içeren bir paydaş raporunun katılımcı bir şekilde hazırlanması için girişimde bulunmuş ve bu rapor hazırlama sürecinin koordinasyonunu üstlenmiştir. Uçan Süpürge Derneği bu amaçla, 2024 yılı içinde çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler odağında araştırma yaparak veri toplayan, mevzuat ve politika düzenlemelerini ve gelişmeleri inceleyen veya takip eden sivil toplum örgütlerine çağrıda bulunmuş, olumlu yanıt veren dört sivil toplum örgütüyle birlikte bir Koalisyon kurmuştur. Bir dizi toplantı ve bilgi-belge paylaşımı sonucunda bu paydaş raporu hazırlanmıştır.

Giriş

Türkiye Anayasasının 41. Maddesinin (c) fıkrası Devlete “her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma” ödevi vermiştir.¹ Bu ödev, Türkiye’nin tarafı olduğu CEDAW Komitesinin 31 Sayılı Genel Tavsiyesi² ve Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin zararlı uygulamalarla ilgili 18 sayılı Genel Yorumu³ kapsamında ele alındığında, Devletin 18 yaşından küçük kişilerin evlendirilmesini önleme ve bu zararlı pratikle mücadele etme yükümlülüğünü de kapsamaktadır. Dolayısıyla Devletin, çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için uluslararası normlarla uyumlu stratejiler ve eylem planları oluşturarak zararlı geleneksel uygulamalarla mücadele etme yükümlülüğü bir Anayasal yükümlülüktür.

1. Erken yaşta ve zorla evlendirme ile ilgili olarak Türkiye 2010 yılından bu yana gerçekleşen her döngüde tavsiye almış⁴ ve bu tavsiyeleri yerine getirme taahhüdünde bulunmuş olmasına karşın, bu zararlı uygulamaya ve sonuçlarına karşı bütüncül bir mücadele yaklaşımı geliştirememiştir.
2. Çocuk yaşta evlilikler, yerel ve ulusal basın organlarına yansımış haberlerin de gösterdiği üzere Türkiye’nin tüm bölgelerinde görülen ve devam eden bir sorundur.⁵ Ancak, bu evliliklerin önlenmesine yönelik somut adımlar 2018 yılından beri hükümetin gündeminde yer almamıştır. Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı henüz resmi olarak onaylanmamıştır.
3. Üçüncü Evrensel Periyodik İnceleme kapsamında verilmiş tavsiyeler bakımından Türkiye mücadele stratejisini tamamlamamıştır ve bundan kaynaklı sorunlar vardır. 45.227 no’lu Burkina Faso, 45.243 no’lu İtalya ve 45.248 no’lu Namibya tavsiyeleri doğrultusunda, kültürel pratiklerin sebep olduğu zararlı uygulamaların ortadan kaldırılması için herhangi bir adım atılmamıştır.
4. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için bir eylem planı hazırladığını söylemektedir. 2022 yılında yaklaşık 140 belediye personeline erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele için il eylem planlarının uygulanması konusunda eğitim verilmiş olsa da Eylem Planlarının etki analizleri yoktur. Planın hazırlanması öncesinde tartışma zemini katılımcı değildir. Kamusal alanda bu planlara dair bilgi bulunmamaktadır. Taramalarımıza rağmen uygulama adımları, bütçesi vb. detaylar dahil Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine Dair Eylem Planı’na ilişkin bilgi ulaşamadık. Projeler vasıtasıyla

¹ [Anayasa | Anayasa Mahkemesi](#)

² Joint general recommendation/general comment No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FGC%2F31%2FCRC%2FC%2FGC%2F18&Lang=en

³ ibid

⁴ 2010 yılında 2 tavsiye (100.58 ve 100.83), 2015 yılında 6 tavsiye (148.1., 148.2., 148.28., 148.42., 149.2. 149.98.), 2020 yılında ikisini kayıt altına aldığı toplam 12 tavsiye. Erişim: [Universal Periodic Review - Türkiye | OHCHR](#)

⁵ <https://www.dha.com.tr/yerel-haberler/bursa/merkez/cocuk-gelin-cocuk-damada-geri-dondu-2378312> (Ege Bölgesi)

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/konyada-13-yasinda-nisanlandirilan-kiz-cocugu-devlet-korumasina-alindi.ziFW-BMpY0K9EsVC24moVg> (İç Anadolu Bölgesi)

<https://www.samsunkenthaber.com.tr/samsun-da-iki-yil-icinde-616-kiz-cocugu-erken-yasta-evlendirildi/7882/> (Karadeniz Bölgesi)

<https://www.agrimemleket.com/yasam/tuik-acikladi-cocuk-gelin-oraninin-en-yuksek-oldugu-il-agri-h1362.html> (Doğu Anadolu Bölgesi)

<https://www.urfacesver.com/haber/20007147/sanliurfadan-istanbula-uzanan-cocuk-gelin-skandalı#> (Güneydoğu Anadolu Bölgesi)

<https://www.haber46.com.tr/kahramanmarasin-utanc-tablosu-511-cocuk-gelin-oldu> (Akdeniz Bölgesi)

<https://www.enkocaeli.com/haber/19135291/izmitte-cocuk-gelin-vakasi-14-yasinda-anne-oldu-sikayetci-degilim-dedi> (Marmara Bölgesi)

yürütülen çalışmaların bir girdi olarak kullanıldığına dair bilgi yoktur. 45.34 no'lu Birleşik Krallık, 45.241 no'lu Botsvana, 45.247 no'lu Maldivler tavsiyeleri kabul edilmiştir ancak uygulamaya dair Bakanlığın web sitesinde herhangi bir bilgi bulunamamıştır.⁶

5. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda 21 ilde uygulamaya konulduğu duyurulan Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planlarının sadece beşine ulaşılabılmıştır. Bakanlık il eylem planlarını kendi web sitesinde yayınlamadığı gibi, illerdeki Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin sitelerinde de bu planlar yer almamaktadır.
6. 2023- 2028 Çocuk Stratejisinde çocuk yaşta evlendirmeye yer verilmemiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi son nihai gözlemler raporunun 30. paragrafında bu stratejinin kabul edilmesini tavsiye etmektedir.⁷
7. Türkiye’de devlet kurumlarının çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklere dair kamuoyuyla paylaştıkları düzenli güncellenen ve ayrıştırılmış sayısal veriler bulunmamaktadır. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)⁸ bu konuda sınırlı verilere sahiptir. 1968'ten beri her beş yılda bir yapılan TNSA, pandemi nedeniyle ertelenmiş, dolayısıyla 4. EPI Döngüsü içerisinde gerçekleşmemiştir. 12. TNSA'nın 20-24 yaş grubunda olup 18 yaşından önce evlenmiş kadınlara dair verileri de içereceği açıklanmıştır. Türkiye'nin 2018 TNSA verilerine göre; 18 yaşından önce evlendirilen çocukların oranı yüzde 15, 15 yaş ve altında evlendirilen çocuk oranı yüzde 2'dir.
8. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021 yılı Evlenme İstatistiklerinde 16-17 yaş grubundaki evliliklerin yüzde 2,3'e düştüğünü iddia etmektedir. Bakanlığın beş yılda bir Türkiye geneli, İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) 1. Düzey ve üç seçilmiş il (en büyük iller olan İstanbul, Ankara, İzmir) için tahmin üretilerek yaptığı Türkiye Aile Yapısı Araştırması-2021, 18 yaşından önce evlendirilen erkeklerin oranını yüzde 4,4, kadınların oranı yüzde 24,2 olarak vermektedir. Bakanlık, evlendirilen kız çocuk sayısının 2022'de yüzde 78 oranında azalarak 11 bine gerilediğini bildirmiştir. Sadece evlilik kayıtlarına dayanan bu veri, resmi prosedürler yürütülmeden dini törenle evlendirilen çocukları kapsamadığı için çocuk yaşta evlilikler sorununun boyutlarını ortaya koyamamaktadır.
9. Türkiye’de devlet kurumlarının kayıtlarına giren ve hukuken geçerli olan resmi nikahın yanı sıra dini törenle evlenme pratikleri de bulunmaktadır. İmam nikahı denilen dini tören hakkında Medeni Kanun’un 143. maddesinde “Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir” düzenlemesi yapmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Resmi Nikah Yetkisi Hakkında Genelgesi’nde⁹ de benzer şekilde nikah akitlerinin mutlaka kayıt altına alınıp hukuki güvenceye kavuşturulması gerekliliği yer alır. Öte yandan, Ceza Kanunu’nun 230. maddesinin başlığında “dinsel tören” ifadesi olsa da yürürlükte artık “resmi nikah olmaksızın dini tören yapmak ve yaptırmak suçu” bulunmamaktadır. Yerel bir mahkemenin başvurusu üzerine bu kısım, Anayasa Mahkemesinin iptal kararı uyarınca yürürlükten kalkmıştır.
10. Uçan Süpürge Derneği’nin KÖVED ile birlikte yürüttüğü (2024) araştırmanın¹⁰ verilerine göre; evlendiğini söyleyen 204 katılımcının %58’i (118 kişi) sadece dini törenle evlenmiştir.

⁶ www.aile.gov.tr

⁷ <https://digitallibrary.un.org/record/4013415?ln=en&v=pdf>

⁸ https://hips.hacettepe.edu.tr/tr/2018_tnsa_analiz_ve_rapor-56

⁹ <https://hukukmusavirligi.diyaret.gov.tr/Documents/N%C4%B0KAH%20GENELGES%C4%B0.pdf>

¹⁰ <http://ucansupurgedernegei.org/bilgi-belge-merkezi/>

18 yaşından önce evlendirilenlerin %68.8'inin resmi nikahı yoktur. 18 yaşından önce evlendirildiğini söyleyen 171 katılımcının 133'ünün hiç okula gitmediği öğrenilmiştir. Kadınların evlendiği kişiler çoğunlukla ailenin bir tanıdığı veya akrabasıdır. Evlilik kararını çoğunlukla babanın verdiği beyan edilmiştir.

11. Roman Hakları Derneği'nin Ankara'daki Roman mahallelerinde toplam 102 evli yetişkinle yaptığı araştırma (2023), bu kişilerin yarısının 15-17 yaşlarında evlendiğini göstermiştir. Bu araştırma, çocuk yaşta evliliklerin Roman toplumunda hem kız hem oğlan çocuklar açısından devam ettiğini, özellikle 15 yaş öncesi evlenme kararında anne ve babanın etkili olduğunu göstermektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Roman Strateji Belgesi Eylem Planı'nın (2023-2025) faaliyetleri arasında sadece "ebeveynlere yönelik erken evlilik eğitimleri" yer almaktadır.
12. Türkiye'de yasal evlilik yaşı 18'dir. Çocuk Koruma Kanunu, 18 yaşından önce her bireyin çocuk olduğunu söyler. Bu tanım, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile uyumludur. Veli/vasinin 18 yaşından küçük çocuğunu evlendirmesi Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak tanımlanmıştır.¹¹ Ancak, Medeni Yasa'da 17 veya 16 yaşındaki çocukların vasilerinin yazılı onayı ve yetkili mahkemenin izniyle evlenme yolu açıktır. Olağanüstü durumlarda 16 yaşını doldurmuş çocukların aile mahkemesi hakiminin verdiği izinle evlenmesi 'yaşa getirilen istisna' olarak açıklanır.
13. 16 yaşındaki çocuk için evlenme izni talebiyle Aile Mahkemelerinde açılan dava sayısı ve tamamen veya kısmen kabul edilen dava sayısı kamuoyuyla paylaşılmamakta, yurttaşların, sivil toplum örgütlerinin, baroların veya avukatların bilgi talepleri ya reddedilmekte ya da cevapsız bırakılmaktadır. Adalet Bakanlığı web sitesinde kamuoyuna açık paylaşılan adalet istatistikleri içerisinde de bu veriler yer almamaktadır.
14. Kurum bakımında yetişme deneyimi olanlar arasında da çocuk yaşta evliliğe dair resmi istatistikler veya araştırmalar bulunmamaktadır. Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği tarafından Aralık 2023'te kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin katıldığı "Koruma Altında Yetişme Deneyimi Olan Kız Çocukları ve Genç Kadınlar için Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Çalıştayı"¹² sonuç raporu çocuk yaşta evlilik sorununun koruma altında olan kız çocuklar ve genç kadınlar özelinde tanınmadığı ve ele alınmadığını ortaya koyan ilk çalışmadır. Koruma altında yetişen kız çocuklar için en büyük risklerden biri ergenlik döneminde biyolojik aile yanına dönüşler yani devlet korumasından ayrılmalarıdır. Karşılaşılan vakalarda aile yanına döndürülen 13-14 yaşındaki kız çocukların döndükleri yıl içerisinde aileler tarafından evlendirildiği gözlemlenmiştir. Özellikle uzun yıllar çocuklarının bakımından uzak kalan aileler çocuğun eve dönüşüyle 'yüklerinin' arttığını düşünmekte ya da çocuğu 'kontrol altında tutmak için' evliliğe itmektedir.
15. EPİ döngüsü tavsiyeleri arasında yer almamakla birlikte Türkiye'nin ekonomik durumu ve çoklu krizlerin ortaya çıkaracağı durumlarda çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin arttığı görülmektedir. Katre Kadın Danışma ve Dayanışma Derneği'nin Sünni-Türk, Alevi, Poşa

¹¹ Tehdit, şantaj (TCK md.106-107), Eğitim ve öğretim hakkının engellenmesi (TCK md.112), Cinsel istismar veya reşit olmayanla cinsel ilişki (TCK md.103-104) suçları için azmettirme, yardım etme (TCK md.38-39), İnsan ticareti (TCK md.80), Koruma, gözetim, yardım ve bildirim yükümlülüğünün ihlali (TCK md.97-98), Kötü muamele (TCK md.232), Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali (TCK md.233)

¹² <https://www.hayatsende.org/calistaylar/>

topluluklardan 54 yetişkin kadınla yaptığı araştırma (2024)¹³, gelir seviyesi düştükçe çocuk yaşta evliliklerin arttığını göstermektedir: aile geliri olmayan ve asgari ücretin altında geliri olan ailelerde yaşayan 17 kadının %82'si, aile gelir düzeyi asgari ücret olan 13 kadının %46'sı çocuk yaşta evlendiğini beyan etmiştir. 54 katılımcının 24'ü çocuk yaşta evlendirilmiştir.

Tavsiyeler:

1. Türkiye'de çocuk yaşta evliliklerin durumunu ortaya koyacak tarafsız, kapsamlı ve kapsayıcı araştırmalar yapılarak güncel veriler (il bazında, bölgesel ve ülke geneli) yıllık olarak toplanmalı ve kamuoyuna açık yayımlanmalıdır. Bu veriler, 18 yaşın altında olup evlilik için aile ve mahkeme onayı verilen bireylerin sayısını da kapsamalıdır. Resmi kayıtlara geçmiş evliliklerin yanı sıra, dini törenle ve/veya birlikte yaşamaya zorlanma yoluyla gerçekleşen evlilikler tespit edilmelidir.
2. Ulusal yasalar revize edilerek, kız ve oğlan çocuklar için asgari evlilik yaşı, hiçbir istisna olmaksızın ve ivedilikle 18 olarak düzenlenmeli, Medeni Kanun'da yasal evlilik için ebeveynlerin onayıyla 17 yaşında ve istisnai durumlarda hakim onayıyla 16 yaşında evliliklere izin verilmeyecek şekilde düzenleme en geç bir yıl içinde yapılmalıdır.
3. Dini törenle (imam nikahı) yapılan evliliklerin, eğer resmi nikah yoksa, suç sayılması için mevzuat değişikliği en geç bir yıl içinde yapılmalıdır. Dini tören gibi yasa dışı uygulamaları gerçekleştiren imamlara yaptırım uygulanmalıdır.
4. Zorla evlilik, ceza hukuku kapsamında başlı başına bir suç olarak tanınmalıdır. Hiçbir tecavüz veya taciz mağduru faille evlenmeye zorlanmamalı ve evlilik şiddet eylemini geçersiz kılmamalıdır; bunun için gerekli tedbirler ivedilikle alınmalıdır.
5. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 21 ilde uygulamaya konulduğunu duyurduğu Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planları ivedilikle onaylanmalıdır. Bu planların uygulanmasına dair izleme ve değerlendirme raporları bakanlığın web sitesinde erişime açık olmalıdır. Bu eylem planlarının uygulama aşamalarına sivil toplum örgütleri (eğitimci, kolaylaştırıcı vb. olarak) dahil edilmelidir.
6. Türk Ceza Kanunu'nda çocuk yaşta evliliğin açıkça yasaklanarak dinî törenle evliliğe fiili hoşgörü gösterilmesi de dahil olmak üzere çocuk yaşta evliliği ortadan kaldırmak için daha etkili tedbirler önerilmelidir.
7. İstanbul Sözleşmesinden ayrılma kararı, bu sözleşmenin uygulanmasını sağlayan 6284 sayılı yasanın etkisini azaltmıştır. Bu haliyle yasanın kapsamı, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikleri önlemede ve zarar görenleri korumada yetersiz kalmaktadır. İstanbul Sözleşmesi, kadınları ve kız çocukları çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik dahil olmak üzere tüm zararlı kültürel pratiklerden ve bunların getireceği şiddetten korumanın en geniş uluslararası çerçevesidir ve Sözleşme yeniden Türkiye'nin iç hukukuna dahil edilmelidir.
8. Mülteci nüfusu da dahil olmak üzere ülke genelinde çocuk yaşta ve zorla evlilikleri önlemek ve bunlarla mücadele etmek için kapsamlı politikalar ve tedbirler geliştirmelidir. Bu tür politikalar, çocuk yaşta ve zorla evliliklerin altında yatan sosyal, ekonomik ve kültürel etkenleri ele almalı ve ebeveynler arasında, okullarda ve topluluklarda, kişinin eşini özgürce seçme hakkına ve çocuk yaşta ve zorla evliliklerin hukuka aykırılığına odaklanan bilgilendirme kampanyalarını içermelidir.

¹³ <https://www.katrekadin.com/2024/05/23/erzincanda-cocuk-yasta-erken-ve-zorla-evliliklercyenze-ile-mucadele-projesi-raporu/>